

नारदः काण्वः। इन्द्रः। उष्णिक्।

इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम्। विदे वृधस्य दक्षसो महान्हि षः॥ ८.०१३.०१

इन्द्रः। सोमेषु- रसेषु। सुतेषु- निष्पन्नेषु। उक्थ्यम्- मन्त्रमयीम्। क्रतुम्- प्रज्ञाम्। पुनीत- पुनाति।
दक्षस्य- सामर्थ्यस्य। वृधस्य- वर्धनस्य। विदे- लाभाय। महान्- महात्मा। सः- असौ। हि- खलु
प्राप्तव्यः॥१॥

स प्रथमे व्योमनि देवानां सद्ने वृधः। सुपारः सुश्रवस्तमः समप्सुजित्॥ ८.०१३.०२

सः- असाविन्द्रः। प्रथमे- परमे। व्योमनि- नभसि। उत्कृष्टचित्ताकाशे। देवानाम्। सद्ने- सद्मनि।
वृधः- वर्धयिता। सुपारः- सुखेन पारकः। सुश्रवस्तमः- अतिशयेन
अतीन्द्रियश्रवणोपलक्षितदिव्यानुभूतिमान्। सम- सम्यक्। अप्सुजित्- जीवोदकलम्भकः॥२॥

तमहे वाजसातय इन्द्रं भराय शुष्मिणम्। भवा नः सुम्ने अन्तमः सखा वृधे॥ ८.०१३.०३

तम्- अमुम्। शुष्मिणम्- बलिनम्। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। वाजसातये- सद्गतिलब्धये। भराय-
निर्वाहाय। अहे- आह्वयामि। नः- अस्माकम्। अन्तमः- अन्तिके। सुम्ने- सुखाय। सखा- सुहृत्।
वृधे- वृद्धये। भव॥३॥

इयं त इन्द्र गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः। मन्दानो अस्य बर्हिषो वि राजसि॥ ८.०१३.०४

इन्द्र- परमेश्वर। गिर्वणः- गीर्भिः सम्भजनीय। इयम्- एषा। रातिः- दत्ता रसधारा। सुन्वतः-
रसनिष्पादकस्य। ते- त्वदर्थम्। क्षरति- प्रवहति। मन्दानः- तया तुष्टः। अस्य- अस्मिन्। बर्हिषः-
बर्हिषि। वि राजसि- प्रकाशसे॥४॥

नूनं तदिन्द्र दद्धि नो यत्त्वा सुन्वन्त ईर्महे। रयिं नश्चित्रमा भरा स्वर्विदम्॥ ८.०१३.०५

नूनम्- अवश्यम् । यत् । त्वा- त्वाम् । सुन्वन्तः- रसनिष्पादकाः । ईमहे- याचामहे । तत् । इन्द्र ।
नः- अस्मभ्यम् । दद्धि- यच्छ । नः- अस्मभ्यम् । स्वर्विदम्- ज्योतिर्ज्ञम् । चित्रम्- असाधारणम् ।
रयिम्- दानयोग्यधनम् । आ भर- आवह ॥५॥

स्तोता यत्ते विचर्षणिरतिप्रशर्धयद्गिरः । वया इवानु रोहते जुषन्त यत् ॥ ८.०१३.०६
ते- त्वदर्थम् । स्तोता । विचर्षणिः- विशेषद्रष्टा । गिरः- वाचः । अतिप्रशर्धयत्- प्रसहनसमर्था
अकरोत् । वया इव- तरौ शाखा इव । अनु रोहते- स्वाभाविकतया वाचः प्ररोहन्ति । जुषन्त- त्वां
सेवन्ते प्रीणयन्ति च ॥६॥

प्रलवज्जनया गिरः शृणुधी जरितुर्हवम् । मदेमदे ववक्षिथा सुकृत्वने ॥ ८.०१३.०७
प्रलवत्- पुरा यथा तथा । गिरः- मन्त्रान् । जनय- सृज । जरितुः- स्तोतुः । हवम्- आह्वानम् । शृणुधि-
शृणु । मदेमदे- प्रतिरसनिष्पत्तौ । सुकृत्वने- शोभनकर्मणे । ववक्षिथ- आवहसि ॥७॥

क्रीळन्त्यस्य सूनृता आपो न प्रवता यतीः । अया धिया य उच्यते पतिर्दिवः ॥ ८.०१३.०८
यः । दिवः- नभसश्चित्ताकाशस्य वा । पतिः- पालकः । इति । अया- अनया । धिया- बुद्ध्या । उच्यते ।
अस्य- तस्यास्य । सूनृताः- प्रियहितमय्यः । आपः । प्रवता- प्रवणेन । यतीः- गच्छन्त्यः । क्रीळन्ति-
विहरन्ति ॥८॥

उतो पतिर्य उच्यते कृष्टीनामेक इद्वशी । नमोवृधैरवस्युभिः सुते रण ॥ ८.०१३.०९
उत- अपि च । यः । कृष्टीनाम्- प्रजानाम् । एकः । वशी- वशीकर्ता । पतिः- पालकः । इत्युच्यते । स
त्वम् । नमोवृधैः- नमस्कारवद्भिः । अवस्युभिः- रक्षाकामैः । सुते- निष्पादिते रसे । रण- रमस्व ॥९॥

स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा । गन्तारा दाशुषो गृहं नमस्विनः ॥ ८.०१३.१०
यस्य । प्रसक्षिणा- प्रसहनशीलौ । हरी- प्राणाश्चौ । नमस्विनः- नमस्कारवतः । दाशुषः- दातुः । गृहम्-
सद्व । गन्तारा- गच्छतः । श्रुतम्- तं श्रुतिप्रसिद्धम् । विपश्चितम्- विशेषज्ञानवन्तम् । स्तुहि ॥१०॥

तूतुजानो महेमतेऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः। आ याहि यज्ञमाशुभिः शमिद्धि ते॥ ८.०१३.११

महेमते- हे महामते । तूतुजानः- त्वरमाणः । प्रुषितप्सुभिः- स्निग्धैः । आशुभिः- क्षिप्रैः । अश्वैः- प्राणतुरगैः । आ याहि- आगच्छ । ते- तव । शम्- शान्तिः । इत्- एव । हि- खलु ॥११॥

इन्द्रं शविष्ठ सत्पते रयिं गृणत्सु धारय। श्रवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वनम्॥ ८.०१३.१२

शविष्ठ- बलिष्ठ । इन्द्र- परमेश्वर । सत्पते- सत्तापालक । गृणत्सु- स्तुवत्सु । रयिम्- दानयोग्यसम्पदम् । धारय । सूरिभ्यः- विद्वद्भ्यः । श्रवः- अतीन्द्रियश्रवणम् । वसुत्वनम्- चित्तवृत्तिनिरोधकारकम् । वसु स्तम्भे । अमृतम्- अमृतत्त्वम् । धारय ॥१२॥

हवे त्वा सूर उदिते हवे मध्यंदिने दिवः। जुषाण इन्द्र सप्तिभिर्न आ गहि॥ ८.०१३.१३

सूरे- सूर्ये । उदिते । त्वा- त्वाम् । हवे- आह्वये । दिवः मध्यंदिने- मध्याह्ने । हवे । इन्द्र- परमेश्वर । जुषाणः- प्रीयमाणः । सप्तिभिः- प्राणाश्वैः । नः- अस्मान् । आ गहि- आगच्छ ॥१३॥

आ तू गहि प्र तु द्रव मत्स्व सुतस्य गोमतः। तन्तुं तनुष्व पूर्वं यथा विदे॥ ८.०१३.१४

आ गहि- आगच्छ । प्र- प्रकर्षेण । द्रव- सर । सुतस्य- निष्पन्नम् । गोमतः- चिद्रश्मिमयं रसम् । मत्स्व- आनन्देनानुभव । यथा । विदे- अहं लप्स्ये तथा । पूर्वं तन्तुम्- सनातनं धर्मम् । तनुष्व- विस्तारय ॥१४॥

यच्छक्रासि परावति यदवावति वृत्रहन्। यद्वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि॥ ८.०१३.१५

वृत्रहन्- आवरणबाधक । शक्र- शक्त । यत्- यदि । परावति- दूरे । असि- भवसि । अवाति- निकटे । असि । यद्वा- यदि वा । समुद्रे- अण्वि अन्तरिक्षे वा । असि । तेभ्यः स्थानेभ्यः । अन्धसः- रसस्य । अविता- रक्षकः । असि- भवसि ॥१५॥

इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतास इन्द्रवः। इन्द्रे हविष्मतीर्विशो अराणिषुः॥ ८.०१३.१६

इन्द्रम् । नः- अस्माकम् । गिरः- वाचः । वर्धन्तु । सुतासः- निष्पन्नाः । इन्द्रवः- रसाः । वर्धन्तु-
वर्धन्ताम् । हविष्मतीर्विशः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यवत्यः प्रजाः । इन्द्रे । अराणिषु-
रमन्ते ॥१६॥

तमिद्विप्रा अवस्यवः प्रवत्त्वतीभिरूतिभिः । इन्द्रं क्षोणीरवर्धयन्वया इव ॥ ८.०१३.१७

अवस्यवः- रक्षाकामाः । विप्राः- मेधाविनः । प्रवत्त्वतीभिः- अभिगन्त्रीभिः । ऊतिभिः- तृप्तिभावनाभिः ।

तम् । इन्द्रम् । उपासते । वयाइव- शाखा इव । क्षोणीः- साधनभूमिकाः । इन्द्रमवर्धयन् ॥१७॥

त्रिकद्रुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमलत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः सदावृधम् ॥ ८.०१३.१८

त्रिकद्रुकेषु- त्रिस्थानेषु भूर्भुवःसुवर्लोकाख्यमनःप्राणशरीरेषु । चेतनम्- प्रज्ञामयम् । यज्ञम् । देवासः-

देवाः । अलत- अतन्वत । सदावृधम्- सदा वर्धकमिन्द्रम् । तम् । नः- अस्माकम् । गिरः- वाचः ।

वर्धन्ताम् ॥१८॥

स्तोता यत्ते अनुव्रत उक्थान्यृतुथा दधे । शुचिः पावक उच्यते सो अद्भुतः ॥ ८.०१३.१९

अनुव्रतः । स्तोता । ते- तुभ्यम् । उक्थानि- मन्त्रान् । ऋतुथा- काले काले । आ दधे- धारयति । सः-

असाविन्द्रः । अद्भुतः- आश्चर्यभूतः । शुचिः- पवित्रः । पावकः- शोधकः । इत्युच्यते ॥१९॥

तदिद्वुद्रस्य चेतति यहं प्रलेषु धामसु । मनो यत्रा वि तद्दधुर्विचेतसः ॥ ८.०१३.२०

यत्र । विचेतसः- विशेषप्रज्ञावन्तः । मनः- मननम् । वि- विशेषेण । दधुः- धृतवन्तः । तत् । रुद्रस्य-

द्रवणाधिदैवतस्य । यहम्- महत्त्वम् । प्रलेषु- पुराणेषु । धामसु- स्थानेषु । चेतति- ज्ञायते ॥२०॥

यदि मे सख्यमावर इमस्य पाह्यन्धसः । येन विश्वा अति द्विषो अतारिम ॥ ८.०१३.२१

यदि । मे- मम । सख्यम्- मैत्रीम् । आवरः- वृणुयाः । तर्हि । येन । विश्वाः- सर्वाः । द्विषः-

द्वेषभावनाः । अति अतारिम- तरेम । इमस्य- तमेतम् । अन्धसः- रसम् । मया कल्पितम् । पाहि-

अनुभव ॥२१॥

कदा त इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शंतमः। कदा नो गव्ये अश्व्ये वसौ दधः ॥ ८.०१३.२२

गिर्वणः- गीर्भिः सम्भजनीय । इन्द्र- परमेश्वर । कदा । ते- तव । स्तोता । शंतमः- अतिशयेन मङ्गलः । भवाति- भवति । कदा । नः- अस्मान् । अश्व्ये- प्राणतुरगयुक्ते । गव्ये- धेनूपलक्षितचिद्रश्मियुक्ते । वसौ- धने । दधः- धारयिष्यसि ॥२२॥

उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम्। अजुर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे ॥ ८.०१३.२३

उत- अपि च । मदिन्तमम्- अतिशयहर्षयुक्तम् । यम् । ईमहे- याचामहे । तस्य । अजुर्यस्य- जरारहितस्य । ते- तव । रथम्- सद्रंहणप्रतीकरथम् । सुष्टुता- सुष्ठु स्तुतौ । वृषणा- सेत्तारौ । हरी- प्राणाश्वौ । वहतः- प्रापयतम् ॥२३॥

तमीमहे पुरुष्टुतं यहं प्रत्नाभिरूतिभिः। नि बर्हिषि प्रिये सददधं द्विता ॥ ८.०१३.२४

पुरुष्टुतम्- बहुभिः स्तुतम् । यहम्- महात्मानम् । तम्- अमुमिन्द्रम् । प्रत्नाभिः- पुराणीभिः । ऊतिभिः- रक्षाभिः सहितम् । ईमहे- याचामहे । अध- अथ । द्विता- द्विधा आश्रितशङ्करेण वृत्रभयङ्करेण च रूपेण । प्रिये । बर्हिषि- दर्भासने चित्तासने वा । नि सदत्- निषीदतु ॥२४॥

वर्धस्वा सु पुरुष्टुत ऋषिष्टुताभिरूतिभिः। धुक्षस्व पिप्युषीमिषमवा च नः ॥ ८.०१३.२५

पुरुष्टुत- बहुभिः स्तुत । ऋषिष्टुताभिः- सूक्ष्मदर्शिस्तुताभिः । ऊतिभिः- रक्षाभिः । सु- सुष्ठु । वर्धस्व । पिप्युषीम्- प्रवृद्धाम् । इषम्- सदेष्टव्याम् । धुक्षस्व- दुह । नः- अस्मान् । च । अव- रक्ष ॥२५॥

इन्द्र त्वमवितेदसीत्था स्तुवतो अद्रिवः। ऋतादियर्मि ते धियं मनोयुजम् ॥ ८.०१३.२६

अद्रिवः- वज्रिन् । इन्द्र- परमेश्वर । त्वम् । स्तुवतः- स्तोतुः । इत्था- एवम् । अविता- रक्षिता । इत्- एव । असि- भवसि । ऋतात्- सत्यात् । मनोयुजम्- चित्तयोजिकाम् । ते- तव । धियम् । इयर्मि- प्रपन्नोस्मि ॥२६॥

इह त्या सधमाद्या युजानः सोमपीतये। हरीं इन्द्र प्रतद्वसू अभि स्वर ॥ ८.०१३.२७

इन्द्र। इह- अत्र। त्या- तौ। सधमाद्या- सह मादकौ। प्रतद्वसू- विस्तीर्णसम्पद्वन्तौ। हरी- प्राणाश्वौ। युजानः- युञ्जन्। सोमपीतये- रसानुभूतये। अभि स्वर- अभिगच्छ ॥२७॥

अभि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत श्रियम्। उतो मरुत्वतीर्विशो अभि प्रयः ॥ ८.०१३.२८

उत- अपि च। तव- त्वदीयाः। रुद्रासः- रुद्रजाः। मरुत्वतीर्विशः- मरुतः। प्रयः- हव्यम्। अभि- अभिलक्ष्य। श्रियम्। अभि सक्षत- प्राप्नुवन्तु। स्वरन्तु- अभिगच्छन्तु ॥२८॥

इमा अस्य प्रतूर्तयः पदं जुषन्त यद्विवि। नाभा यज्ञस्य सं दधुर्यथा विदे ॥ ८.०१३.२९

इमाः- इमे मरुतः। अस्य- इन्द्रसम्बन्धिनः। प्रतूर्तयः- वृत्रहिंसकाः। दिवि- नभसि चित्ताकाशे। पदम्- स्थानम्। जुषन्त- सेवन्ते। यथा। विदे- लभे तथा। यज्ञस्य नाभा- यज्ञनाभौ पदं। सम्- सम्यक्। दधुः- स्थापितवन्तः ॥२९॥

अयं दीर्घाय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे। मिमीते यज्ञमानुषग्विचक्ष्य ॥ ८.०१३.३०

अयम्- एषः। दीर्घाय। चक्षसे- दर्शनाय। प्राचि- प्राचीने। प्रयत्यध्वरे- नियते ध्वरविरोधकर्मणि। यज्ञम्। आनुषक्- आनुपूर्व्येण। विचक्ष्य- विशेषेण दृष्ट्वा। मिमीते- निष्पादयति ॥३०॥

वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी। वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हवः ॥ ८.०१३.३१

उत- अपि च। इन्द्र। ते- तव। अयम्- एषः। रथः। वृषा- वर्षकः। ते- तव। हरी- प्राणाश्वौ। वृषणा- वर्षकौ। शतक्रतो- अनन्तप्रज्ञ। त्वम्। वृषा- वर्षकः। हवः- त्वदाह्वानम्। वृषा- वर्षकम् ॥३१॥

वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमौ अयं सुतः। वृषा यज्ञो यमिन्वसि वृषा हवः ॥ ८.०१३.३२

ग्रावा- अधिषवपाषाणः स्थैर्यप्रतीकः । वृषा- वर्षकः । मदः- हर्षः । वृषा । अयम्- एषः । सुतः-
निष्पन्नः । सोमः- रसः । वृषा । यम् । इन्वसि- प्राप्नोषि । स यज्ञः । वृषा- वर्षकः । हवः ।
वृषा ॥३२॥

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिच्चित्राभिरूतिभिः । वावन्थ हि प्रतिष्ठुतिं वृषा हवः ॥ ८.०१३.३३
वज्रिन्- वज्रपाणे । वृषा- वर्षकः सन् । वृषणम्- वर्षकम् । त्वा- त्वाम् । चित्राभिः- विचित्राभिः ।
ऊतिभिः- तृप्तिकारिणीभिर्भावनाभिः । हुवे- आह्वये । प्रतिष्ठुतिम्- स्तोत्रम् । ववन्थ- सम्भजसि ।
हि- खलु । वृषा हवः ॥३३॥